

AZ ÖNTÖZŐGAZDASÁGOK INFRASTRUKTÚRÁJA*

HEGEDÜS LAJOS

Szolnok megyei Tanács VB, Szolnok

Az infrastruktúra tartalma és minősége lényeges feltétele a termelés fejlesztésének, színvonala behatárolja a fejlesztés lehetőségeit.

Napjainkban és területünkön a mezőgazdasági termelés intenzív fejlődési szakaszában az öntözés tulajdonképpen szükséges agrotechnikai folyamat. A termelési színvonal dinamikus fejlesztése egyben az öntözésfejlesztést is szükségessé teszi. Megyénkben számos helyen a helyzet fordított: a rendelkezésre álló már meglévő öntöző kapacitáshoz kell a fejlesztéseket igazítani. A viszonylag nagy öntöző kapacitással rendelkező gazdaságok fejlesztéseit az öntözési lehetőségek jobb kihasználása indokolja.

A mezőgazdasági üzemek — ezen belül az öntöző gazdaságok — infrastrukturális vizsgálatára a megyében nem, de tudomásunk szerint az utóbbi időben országosan sem került sor.

Megítélésünk szerint indokolt tehát először meghatározni, hogy mik tartoznak egy adott mezőgazdasági üzem infrastruktúrájába. A szóhasználat értelmezése is különböző. A vizsgálat során a következő megosztást alkalmaztuk, figyelembe véve, hogy az infrastruktúra olyan gazdasági feltételek gyűjtőneve, amelyek nem vesznek részt közvetlenül a termelési folyamatban, de közvetlenül vagy közvetve befolyásolják a termelésfejlesztés lehetőségeit.

- A termeléshez közvetlenül kapcsolódó és
- a termeléshez közvetetten kapcsolódó infrastruktúra.

A kettős megosztás valamelyikébe az infrastruktúra anyagi és szellemi része besorolható.

Az *első csoportba* tartoznak az eredményes üzemeltetést biztosító szállításhoz kapcsolódó létesítmények: vasút, közút, bekötőút, repülőtér, hajóállomás stb., valamint a gazdaság közelekedési eszközeinek javító, karbantartó bázisai. Ide tartoznak még a villamos és hírközlő létesítmények, közműhálózat, minden energia bázis, valamint a melioratív beruházások, benne a tábla és úthálózat és hozzátartozó műtárgyakkal.

* Előadás a Tiszavidék-fejlesztési Tudományos Napokon. Karcag, 1974. szeptember 12.

A második csoportba a termeléshez közvetetten kapcsolódó infrastruktúrális létesítmények közé a szociális, kommunális, kulturális beruházások tartoznak, továbbá a termékfeldolgozást, valamint az ellátást, szolgáltatást biztosító létesítmények és szervezetek, valamint a népesség települései, ezek közműhálózata. Ide soroljuk a bölcsőde, óvoda hálózatot, a népesség megfelelő műveltségét és szakképzettségét biztosító iskolahálózatot, sport, üdülési, kulturális létesítményeket.

Mindkét csoportba tartozó létesítményhálózat beruházói oldaláról vizsgálva változatos képet mutat. Megállapítható, hogy ezek megvalósításában a gazdaságok és tanácsok egyaránt érdekeltek. Megvalósításuk fontos feltétele az eredményes koordináció, ami elmondható az üzemeltetésre is.

Vizsgálatunk keretében azon mezőgazdasági üzemek infrastruktúráját vizsgáltuk, amelyeknél az öntözésre berendezett terület a 15%-ot meghaladta (öntözőgazdaságok).

Gazdaságaink 34%-a, kereken egyharmada öntöző gazdaság, főbb mutatóik elmaradnak a megyei átlagtól:

1. Egy ha-ra vetített 1973. évi mutatók:

Megnevezés	Megye összesen Ft	Öntöző gazdaságok Ft	Öntöző gazdaságok a megye össz %-ban
Halmazott termelési érték	19 773	18 649	94,3
Nettó árbevétel	15 454	14 572	94,3
Mérleg szerinti nyereség	2 790	2 577	92,4
Beruházott vagyon	11 405	10 326	90,5

Megállapítható tehát: öntözőgazdaságaink valamennyi — itt közölt — jellemző mutatója alatta marad a megyei átlagnak. Ugyanakkor a fenti számokból megállapítható, hogy a beruházott vagyona vetített — itt közölt — mutatók fajlagos értéke az öntözőgazdaságok esetében meghaladja a megyei átlagot.

2. Az öntöző gazdaságok településszerkezeti megoszlása kedvezőbb:

Megnevezés	Város	Nagyközség	Község
	százalékában		
Összes gazdaság	26	28	46
Öntöző gazdaság	40	20	40

Vizsgálatainkból következik, hogy az öntöző gazdaságok a termeléssel közvetetten kapcsolatban álló alap infrastruktúrális létesítmények szempontjából jobb helyzetben levők a megyei átlagnál.

Mi az oka mégis a gazdaságok viszonylagos elmaradásának a megyei átlagtól?

Részben választ ad az a tény, hogy 35 öntöző gazdaság csaknem egyharmada — szám szerint 11 — vagy kedvezőtlen adottságúnak kijelölt gazdaság, vagy az utóbbi három évben egyszer vagy többször szanalásra került, ennél fogva felhalmozási, fejlesztési lehetőségeik minimálisak, nem képesek kihasználni és biztosítani azokat a lehetőségeket, illetve feltételeket, melyeket öntöző kapacitásuk indokolnak.

Egy másik kérdés, hogy infrastrukturális ellátottságunk színvonala is hozzájárul-e elmaradásukhoz. Országos átlaghoz viszonyítva megyénk jobb infrastruktúrával rendelkező gazdaságai is elmaradást mutatnak, ami önmagában az infrastruktúra intenzívebb fejlesztését sürgeti.

A teljesség részletezése nélkül a végeredményt ismertetem: Az infrastruktúra mindkét fent vázolt csoportjában az összehasonlító vizsgálatokat elvégeztük és azt találtuk, hogy:

- a termeléshez közvetlenül kapcsolódó infrastruktúra tekintetében az eddigi részletes elemzések alapján nincs lényeges különbség az öntözéses gazdaságok és a megyei átlag között, de valamivel gyengébb,
- a termeléshez közvetetten kapcsolódó infrastruktúrára az öntöző gazdaságoknál már utalás történt a település szerkezeti megoszlás vizsgálatánál, de a részletes elemzésnél is megállapítottuk, hogy itt az átlagosnál magasabb a színvonal.

A termeléshez közvetlenül kapcsolódó infrastruktúra szoros összefüggésben van a termeléssel, így az öntözésfejlesztés gátlójává válhat az elmaradott infrastruktúra.

A termeléshez közvetetten kapcsolódó infrastruktúra és a termelés kapcsolata szoros korelációja nem mutatható ki, mégis nagy súlyt kell helyeznünk fejlesztésére, mert túl a termelésen életszínvonalat, közérzetet, szocialista fejlődésünket alapvetően befolyásoló tényező.

Az eddigi vizsgálatokból kiderült, hogy az öntöző gazdaságok infrastruktúrájának vizsgálata önmagában nem helyes, ezt csak a konkrét termelésfejlesztéssel együtt, komplexen szükséges vizsgálni. Az infrastrukturális beruházások kiemelése — ha ez nem jár együtt a termelésfejlesztés hasonló támogatásával — nem jelenthet optimális megoldást. Ugyanez fordítva is érvényes. Ugyanakkor rá kell mutatni, hogy a mezőgazdasági infrastruktúra, és ezen belül az öntöző gazdaságok infrastruktúrája a fejlődés során szerkezeti-leg szükségszerűen változik. Így minden hosszútávú elképzelés módosítása várható. Feladatunk a fejlesztéseken túlmenően a fejlesztési tervek korszerűsítése, naprakész állapotban tartása.

Középtávon a termeléshez közvetlenül kapcsolódó infrastruktúra terén elsősorban az üzemen belüli és kívüli közlekedés kérdéseivel, a közműhálózat

kiépítésével és a meliorációval szükséges kiemelten foglalkozni. A termeléshez közvetetten kapcsolódó infrastruktúra területén kiemelten kezelendő a lakás, valamint bölcsőde, óvoda és iskola hálózat fejlesztése, továbbá az ellátást és szolgáltatást végző hálózat és a megyén belüli élelmiszeripar fejlesztése, a mezőgazdasági termékek elsődleges manipulálása az árbevétel fokozása érdekében és végül a településhálózat differenciált fejlesztése.

Az infrastruktúra megyei értékelésében, túl az eddigieken, további 4 témakört emelek ki:

1. A felgyorsult területi koncentráció eredményeképpen 1974. évben megyénkben egy termelészövetkezet átlagterülete elérte a 4 000 ha-t, amely közel 1 000 ha-ral nagyobb az országos átlagnál. A koncentráció következményeként több közigazgatási egység szocialista nagyüzemei mondták ki az egyesülést — pl. Zagyvarékas-Szászberek, Nagyiván-Tiszainoka-Tizsakürt, Mezőhék, Mesterszállás, Tiszaórs-Tiszaigar stb. — s ezzel egy-egy községben megszűnt a legjelentősebb önálló gazdasági egység. Ez a tény befolyásolja az adott községek településfejlesztését és tanácsi gazdálkodását. Az egyesült nagyüzemek székhelye a távlatilag is fejlesztésre kijelölt községekbe, nagyközségekbe kerül. A mezőgazdasági nagyüzemek ilyen jellegű koncentrációja szükségessé tette a tanácsi, a közigazgatási szervezet felülvizsgálatát, korszerűsítését.

A nagyterületű, több közigazgatási egység határában elterülő gazdaságok infrastrukturális igénye megváltozik. Átrendeződik ugyanis a gazdaságokban a termelésszerkezet, egy-egy községben megszűnik, illetve kifejlesztésre kerül olyan üzemág, amely eddig ott jelentős létszámot foglalkoztatott, vagy éppen új létszámfoglalkoztatási igény jelentkezik. Átrendeződött vagy átrendeződik a magasan képzett szakemberek letelepedése, lakóhelye. Az egymástól 8—15 km-re levő településekről kell megoldani a munkaerő ésszerű szállítását. A kialakuló központokban gyorsabb ütemben kell javítani a kommunális ellátás színvonalát, a kereskedelmi ellátottságot, a tömegközlekedést, ezért a fejlesztésre rendelkezésre álló pénzügyi eszközöket az eddigieknél is hatékonyabban és koncentráltabban kell felhasználni.

Az új nagy gazdaságok jelentős része öntözőgazdaság. Az új üzemi körülmények technológiák, géprendszerek maguk után vonják olyan infrastrukturális beruházások végzését is, mint a táblásítás és üzemi úthálózat.

2. Szolnok megye ipari termelése igen dinamikusan fejlődik. Ennek ellenére a megyében megtermelt, korrigált nemzeti jövedelem közel 60%-a a mezőgazdaságból származik. A mezőgazdasági ellátást szolgáló ipari üzemek közül viszonylag kevés működik megyénkben. Ezen a helyzeten javítani szükséges. A mezőgazdasági gépjavító kapacitás továbbfejlesztése — figyelembe véve a mezőgazdasági üzemek javító kapacitását — nem indokolt, ugyanakkor a gyártási profil fejlesztése kívánatos. Az öntözőgazdaságok speciális eszközigényének kielégítését szolgáló ipari üzem Szolnok megyében

nincs. A megye gazdaságainak igénye korszerű öntözőberendezések és gépek gazdaságos gyártását megyén belül indokolja. Többek között távlatban feltétlen szükséges, hogy Szolnok megyében megteremtődjön az öntözőgép és felszerelés gyártás ipari bázisa.

3. A mezőgazdasági termelés infrastruktúrájának tekintendő élelmiszerfeldolgozó kapacitás megyén belül csak fele a mezőgazdasági termelés értékének. A baromfi- és cukoripar képes a termékek feldolgozására, a hús-, tej-, gabonafeldolgozó, zöldségfeldolgozó iparágak nyersanyagszükségletének többszörösét termelik meg Szolnok megye szocialista nagyüzemei. A fentiek alapján szükséges, hogy a következő tervidőszakban az öntözéses gazdálkodás fejlesztését meghaladó ütemben növeljük megyénkben az élelmiszeripari feldolgozó kapacitást. Tervkoncepciónkban szerepel 10 ezer vagon gabona befogadására képes új tárolótér, a megye malomiparának rekonstrukciója, a keveréktakarmány termelés 20 vagon/nap növelése, tervezzük mintegy 1 000 vagon/év kapacitású térszotyár megvalósítását. A jelentősen növekvő zöldségtermesztés indokolja Szolnokon 1 000 vagonos hűtőház építését, a megduplázódó növényolajipari alapanyagtermelés pedig mintegy 1000 t/nap kapacitású növényolajipari üzem Szolnok megyében történő elhelyezését. A vágóállat előállítás és feldolgozó kapacitás összhangjának biztosítása érdekében egy új 200 ezer db-os vágó- és húsfeldolgozó üzem létrehozását készítjük elő Szolnokon. A jelenleg megtermelt tej 50%-a feldolgozás nélkül kerül kiszállításra megyénkből. Szükség van Szolnokon egy új városellátó tejüzemre, ezenkívül tejporító üzem létrehozására is. Tervbe vettük az édesiparnak és a felfeldolgozó iparnak Szolnok megyébe történő telepítését. Az élelmiszeripar tervezett ütemű fejlesztése jelentősen megváltoztatja megyénkben a foglalkoztatási struktúrát. Középtávon a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya mintegy 22%-ra csökken. Egy-egy nagy élelmiszeripari feldolgozó üzem telepítése az adott körzet infrastruktúráját alapjaiban változtatja meg.

4. Az öntözéses gazdálkodás gyorsütemű fejlesztése csak a tudomány legújabb eredményeinek széles körű bevezetésével valósítható meg. Az öntözéses gazdálkodással összefüggő kutatások jelenleg több kutatóintézetben decentralizáltan folynak. Eredményeik a gyakorlat számára nehezen hozzáférhetők, s ezzel hasznosításuk is lassú ütemű. Az öntözésfejlesztés fő koordinátora — a MÉM Tiszavidék Mezőgazdasági Fejlesztési Irodája — jelentős erőfeszítéseket tett a különböző kutató intézetek eredményeinek elterjesztésére. Jelentős fejlődést várunk a termelési rendszerek gesztorgazdaságainak tevékenységétől, amelyek az eddigiek szerint is jó eredményeket értek el a tudományos eredmények elterjesztésében, a technológiai fegyelem megteremtésében. Ugyanakkor hiányos az öntözéses technológiák és rendszerek elterjesztésében a végzett munkájuk.

A kutatóintézetek tevékenységét az öntözőgazdaságok szempontjából is jelentős infrastruktúrának tartjuk. Szükség volna az öntözéses gazdálko-

dással összefüggő kutatások eddiginél magasabb fokú koordinálására és az eredmények elterjesztésének, bevezetésének meggyorsítására.

A II. Tiszai Vízlépcső és ezzel párhuzamosan az öntözőfürtök teljes üzemelképességével az öntöző gazdaságok köre bővül, és szerepük a megye élelmiszergazdaságában fokozódik. Az itt létrejövő öntöző kapacitások minél hatékonyabb és gazdaságosabb kihasználása érdekében már most figyelemmel kell kísérni a jövőbeni még nagyobb infrastrukturális színvonal iránti igényt.

A IV. ötéves terv hátralevő részében is és az V. ötéves terv időszakában fontos feladat az öntözőkapacitások növekedésével párhuzamosan a növekvő infrastrukturális igény és termelésfejlesztés állandó figyelemmel kísérése és összehangolt támogatása. A feladat komplex, a minisztériumok, tanácsok és üzemek szoros kooperációjával oldható meg, a tanácsok koordinálásával.